

Anarşizmin Estetiği¹

Sena KORKMAZ²

Öz

Sanat, gerçekliğe başkaldırmak ve nihai özgürlük hedeflerine ulaşmak için tesirli bir iletişime duyulan ihtiyacın en temel ifadesidir. Sanat, duruşuyla, yaratıcılığıyla, ahengiyle ve coşkusuyla gerçekliğe hükmeden düzeni dönüştürdüğünü savunmaktadır. Bu nedenle anarşist felsefenin sanat ve hayat anlayışına dönüşümü etki etmektedir. Anarşizmi bünyesinde barındıran bir sanat, hayatı kucaklayabilir. Her düşünce sisteminin sanat ile yolları kesişmektedir. 20. yüzyılda sanat akımlarının özünü oluşturan pek çok sanatçı eserleriyle ve kimlikleriyle anarşizmi benimsemiştir. Bu bağlamda sanat ve anarşizm üzerine düşünceler ve eylemler büyük önem taşımaktadır. Asıl olan 'anarşist estetik' üzerine düşünmenin yollarını aramaktır. Modern çağı ele aldığımızda, sanat ve estetik kavramları için anarşist bir bakış açısına ihtiyacımız olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu araştırma içerik analizi yöntemine tabii tutularak incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında amaçlı örneklem metodu kullanılarak Marksist kültür eleştirmeni Slavoj Žižek'in analizleri Sapığın İdeoloji Rehberi filmi üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Slavoj Žižek, Sinema, İdeoloji, Sanat, Estetik

The Aesthetics of Anarchism

ABSTRACT

The Aesthetics of Anarchism Art is an expression of the need for effective communication, it challenges reality and gives a sense of freedom. It has changed and adapted society with the artistic style, harmony, and enthusiasm intertwined in everything we do and know. Therefore, the transformation of anarchist philosophy has had a noticeable impact on the comprehension of art and life. Art that embraces anarchism can embrace life. Every system of thought intersects within it. In the 20th century, many artists adopted anarchism with their work and political stances. In this context, it is of great importance to consider the relationship between anarchism and art. The main thing is to look for ways to think about 'anarchist aesthetics'. When we consider the modern age, it is an undeniable fact that we need an anarchist aesthetic view. The analysis of anarchism on art, aesthetics, philosophy, politics and cinema ideology were evaluated. This study has been examined by using the content analysis method. For this purpose, the analyzes of Marxist sociologist and cultural critic Slavoj Žižek were handled through the film Perverted's Guide to Ideology by using a purposeful sampling method.

Keywords: Slavoj Žižek, Cinema, Ideology, Art, Aesthetic.

¹Geliş Tarihi: 15 Kasım 2020 - Kabul Tarihi: 27 Kasım 2020

²Yüksek Lisans, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Görsel Sanatlar

Orcid No: 0000-0002-6675-3334 senakorkmaz@stu.aydin.edu.tr

DOI: 10.17932/IAU.SANAT.2015.015/sanat_v06i12008

1. Giriş

Anarşizm, eski Yunan dilinde anarchos “yöneteni olmayan” anlamında kullanılmaktadır. Bu genel tanıma karşı anarşizmi sınırlandırmak elbette mümkün değildir. Anarşizm tanımlamalara, kategorize edilmeye bir karşı çıkıştır. Anarşizm, bireyin ufkunu açıp onu özgürlüğe ulaştıran bir güçtür. Anarşizmin bünyesindeki bireyler kendilerini “*İnsan toplumlarının en iyi biçimde bir hükümet ya da otorite olmadan işleyeceğini savunan, insanların doğal halleriyle, herhangi bir dış müdahale olmadan, birlikte uyum içinde ve özgürce yaşayacaklarını ileri süren felsefi ve siyasal konular*” olarak tanımlamaktadırlar (Marshall, 1999, s.23). Toplumların yeteneklerine ve becerilerine inanmasını ve herkesi eşit güvence altında olacağı yaşam uğruna mücadele etmeyi öğütlemektedir. Anarşizm ve sosyalizm birbirleri ile sık olarak karşılaştırılmaktadır. Fakat sosyalizm yoksulluğa, sınıflandırmalara, eşitsizliğe karşı bir tutum gösterirken, anarşizm her türlü iktidar otorite ve yönetime karşı idealist bir tepkiden oluşmaktadır. Otoriter gücün bireyin zekasını ve hürriyetini kısıtladığını ve yozlaştırdığını savunmaktadır. Devlet bir sınıfın diğer sınıfları istismar ettiği ve üstünlük kurmasını sağlayan yönetim gücüne sahiptir. “*Her anarşizm sosyalisttir, her sosyalizm anarşist değildir, anarşizm eşittir hürriyet*” bireyin tamamı ile özgürce kendi iradesi ile düşünmesi, kalbiyle sevmesi ve benimsemesidir (Meriç, 1999, s.135). Anarşizm temelinde insan doğasının iyi bir öze sahip olduğunu savunmaktadır. Anarşizmin düşünce yapısına göre bireylerin, sosyallik, girişkenlik ve iş birliği davranışlarına yönelik güçlü eğilimleri vardır. “*İnsanlar, temelde bencil olsalar da rasyonel olarak aydınlanmışlardır ve aklın eğitimi ve geliştirilmesi vasıtasıyla tedricen değişebilirler* (Heywood, 2010, s.89)”. Bireylerin birbirlerine karşı zarar vermeye yönelik tutumunun ana sebebi, bireyleri birbirleri üzerinde egemenlik kurmaya yönelten hiyerarşik sistemlerdir. “*Daha geniş bir perspektiften bakılırsa anarşizmin modern politik düşünceye katkısı herhalde eleştirel tutumu olmuştur. Anarşizm bundan başka neyi temsil ediyor olursa olsun, onun belirleyici özelliği devleti ve politik ilişkileri reddetmesidir*

(Bakunin, 1998, s.39)”. Anarşizmi sadece politik çerçevede değerlendirmek olanaksızdır, çoğu ideolojinin aksine, anarşizm bir dogma değildir. “*Bütün dogmaların, bütün otoritelerin karşısındadır. Mutlak hürriyettir, düşüncenin her isyanına hayat hakkı tanır* (Meriç, 1999, s.135)”. Yandaşlarından ziyade izleyicileri vardır. Kendi içinde pek çok eksikliği barındırmasına rağmen sıklıkla kurallarını esnetir, yapıbozumcu olarak kabul edilmektedir. Anarşizm toplum, politika, sanat estetik, felsefe alanlarında etkisini sürdürmektedir. Anarşizmin estetiğe karşı edimleri diğer estetik anlayışlara göre farklılıklar göstermektedir. Estetik tanımının kökenin Eski Yunan lisanında ‘Aisthesis’ kelimesinden gelmektedir. Estetik kelimesini 1750 yılında ilk ortaya çıkaran Alman düşünürlerinden Alexander Baumgarten’in tabirine göre, duyuşsal bilginin bilimidir; mevzu bahis duyu ile alakalı yetkinliktir. Alexander Baumgarten, estetik adını rastgele olarak vermemiştir. Aksine, estetik görüngünün, bireyin duyuşallığına ulaştığını gözlemlediği için bu bilime estetik ismini vermiştir (Tunalı, 1998, s.15). Hakikatini düşlediği, güzel üzerine düşünmenin sanatıdır. Estetik olgusu güzel olanı istemek, aramak ve hissetmek biçiminde açıklanmaktadır. Güzel olan ve güzellik ile ilgili tüm kavramlar değerler ve yargılar daima felsefe tarihinin incelemeleri arasında yerini alacaktır. Anarşizm estetiği salt biçim ve güzellik algısı kapsamında değerlendirmez. Estetiğin yöresinden dahi geçmeyecek eserlerin oluşum serüveni anarşizmin ilgi odağıdır. Anarşizm şekilciliği savunmaz aksine yadsır, anarşizme göre bir yapıt devrime öncülük ediyorsa estetikdir. *Estetik bir gösteri olarak sahneye koydukları şey, sıradan insan yığınlarına yönelik bir gerçekten ibarettir* (Žižek, 2011, s.30). Anarşist düşüncenin temsilcilerinden ve anti sistem filozofu Slavoj Žižek direnişi ve devrimi her alanda ifadeleri ile aktarmaktadır. Slavoj Žižek psikanaliz, felsefe, politika ve sanat alanlarında birçok aykırı düşünceyi yorumlarıyla bünyesinde barındırmıştır.

Yapıtlarında, çeşitli düzencelerden pek çok filozofun görüşlerinden faydalansa bile, yargılarını biçimlendiren ve başkalarını aydınlığa

kavuşturmak maksadıyla yararlandığı temel yapı, Lacancı psikanalist gelenektir. Bu sebeple birçok yapıtının neticesinde Lacan'a ait tabirleri açıklayan bir sözlük olmaktadır (Uzel, 2020, s.26). *“Žižek'in çoğu kitabının bazı bölümleri Lacan'ın teorilerinin açıklanması için ayrılmıştır (Myers, 2014, s.39)”. Žižek metinlerinde bir nosyonu açıklamaya, çoğunlukla okuyucunun aklına ilk olarak gelebilme ihtimali olan betimlemeleri onaylamayacağı bir hale getirerek başlamaktadır. Neticede Žižek, üzerinde çalıştığı nosyonun ne olmadığını, neyi kapsamadığını belirtmektedir. Žižek'in bu tarzı, zaman zaman yazılan metnin lisanına da etki etmektedir. Žižek işlediği metinlerde uzun girizgâh bölümlerinde temadan uzak bağımsız şeylerden bahsederken, asıl anlatmak istediği konuyu metnin ortalarında başlaması, düzensiz bir biçimsizlik gibi algılanmaktadır. Ancak takriben tüm metinlerin benzer bir şekilde tasarlanması, Žižek'in bu anlatım tarzının planlanmış bir dağınıklık olduğunu göstermektedir. *“Žižek'in üslubunun sırrı ve hilesi, bizim için ve bizim yerimize ürperip titremesi ve bu yolla, siyasal doğruluk içermeyen gözlemlerinin normalde neden olacakları suçluluk duygusundan sıyrılmamıza imkân tanıyarak, yaptığı bu gözlemlerin ve saptamaların keyfini sürmemize izin vermesidir (Myers, 2014, s.13)”. Okurların konuyu kaçırdıklarını hissetmeleri veya devamlı ne zaman asıl meseleye geleceklerini düşünerek strese sokma maksadıyla, Žižek'in bu formu kasıtlı olarak klasik öğretim stilini benimsemekten kaçınmak için uyguladığına inanılmaktadır. Žižek'in yorum ve düşüncelerine baktığımızda, objektif bir bakış açısını gözler önüne sermektedir. Açık uçlu yorumlarıyla okuyucuyu çelişkiye düşürmektedir. Düşüncelerimize adeta bir köprü inşa eder, iyi ve kötünün eşit dağılımıyla okuyucuyu yüzleştirmektedir. Aslında burada asıl mesele şu; iyi ne kadar iyiliği, kötülük ise ne kadar kötülüğü barındırıyor? Her düşüncenin içerisinde muhakkak kusurlu bir taraf vardır. Žižek bireyleri bakmadıkları pencerelere yönlendirmektedir. *“İçinde bulunduğun çıkmazın bir hayali çözümünden oluşan sergiyi görmek için 'pencereden bakması' yeterlidir (Žižek, 2005, s.128)”. Žižek'in anarşizm anlayışı***

bireysel farkındalığa dayanmaktadır. Bireyden topluma olan bu süreçte bireyin toplumdan aldığı hasarları ele almaktadır. Toplum hiyerarşik açıdan bir yönetici altında bireyin taleplerine belli oranda sessiz kalmaktadır. Politikaya dair yorumları film eleştirileri ve sanat eserleri değerlendirmelerinde görülmektedir. Sinema bu yorumlar için biçilmiş kaftan niteliğindedir. Sanat eserleri duygu aktarımının en şeffaf halini yapıtta gizli bir mesaj olarak taşımaktadır. Sanat toplumdan beslenir, toplumda duyumsamaya neden olan her fısıltı sanat eserine yeni bir dil kazandırmaktadır.

Neticede okurları yapıtların hislerine ulaştırmıştır. Bu kaniyle birlikte anarşizmin, sanat için iyi bir iletişim aracı olduğu görülmektedir. Anarşizm bir yıkım değildir, sadece toplumların çürümeye yüz tutmuş ölü dokusunu söküp atmaktadır. Cehalet yönetici sınıfının en güçlü silahlarından biridir. Sistem özgürlük karşıtıdır, aykırılık düzeni bozguna uğratar ve toplumlar efendilerinin izin verdiği kadar özgürdür.

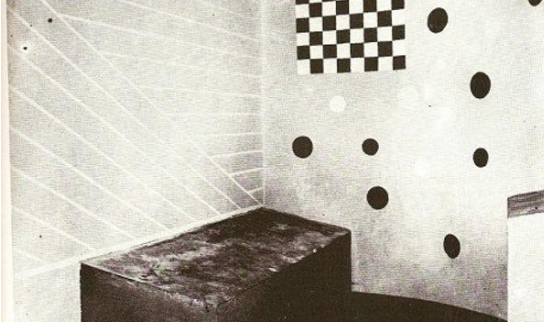
2. Slavoj Žižek Anarşizm Anlayışı

Slavoj Žižek köktenci kuram çevresinde, entelektüeller tarafından tanınan isim konumunda takdir görmektedir. Žižek'i sıra dışı kılan, güncel dogmayı elde eden, kalemine aldığı her eleştiri için bir öneri getiren etkileyici bir teorisyen olmasıdır (Uzel, 2020, s.9). Terry Eagleton, Anti Oedipus'tan bu yana Žižek'in en yüksek bilgi seviyesine sahip olduğunu savunmaktadır. *“Psikanalizin ve kültürün teorinin, son birkaç on yıl içinde Avrupa'da ortaya çıkmış en parlak ve aşılması güç savunucusu”* olarak ifadelerinde yer vermektedir (Eagleton 1997, Akt. Myers 2014, s.11). Žižek'in çalışmalarında görülen etkiler merak uyandırıcı, ihtiraslı, hayret verici, bozguna uğratan, garip, tüketici disiplinler arası ve 'temsilleri sersemletici' cinstendir. Bu bulgular doğrultusunda devrin uygarlarıyla kıyaslandığında (Chantal Mouffe, Judith Butler ve Ernesto Laclau) ödün vermeden 'köktenci' çatısı altında görülen delilleri ve direkt olarak aktarılan 'siyasi' mevkileri de desteklemektedir. *“Siyasi ılımlılık terörü karşısında verdiği dirayet savaşında, 'radikal demokrasiden çok kültürlülüğe, liberal kapitalizmi kendi ufkundan*

geliştirmeye dair tüm çabaları teşhir edip, hücre liberalleri olarak gördüklerinin maskelerini acımadan düşürmektedir (Diken & Laustsen, 2016, s.77)”. Düşünceleri ve itirazları bir kenara koyduğumuzda, Žižek’in son çalışmalarının teorik olarak ‘köktenci’ olmalarına karşı, sol siyasetin beslenip gelişebileceği veya ümit edebileceği bir radikallik teşkil etmediği gözler önüne serilmektedir. Bu nedenle büyümeye ya da dönüşmeye uygun bir seçenek ortaya koymamaktadır. Bu nedenle Žižek’in içerisinde bulunduğu konum öne sürülmeli, sol radikal hedefleri ve anti kapitalist direniş ile ilgilenenler için ortaya konulmalı ve ona karşı durulması gerekmektedir. Žižek’in popülaritesi, genellikle köktenci kuramın ve özellikle radikal postmodern kuramın kendini keşfettiği güya başlangıç noktasından kaynaklanmaktadır. “Žižek’e göre postmodernizm, geç kapitalizmin kültürel mantığı ya da kültürün, meta tarafından sömürgeleştirilmeye verdiği tepkidir (Myers, 2014, s.76)”. Elbette Žižek politika alanında köktenci ihtirastan mahrum oldukları için Post-Marksist, postmodernist ve post yapıscılara muhalif olan ilk felsefeci değildir. Žižek güncel konuları yakından takip eder, anti postmodern yaklaşımlara, sol radikalliğe, global kapitalizme ve özellikle kimlik politikalarına alternatifler sunmaktadır. Slavoj Žižek güncel kültür üzerine düşüncelerini, yaşantımızla iç içe olan politikayla uzlaşmalarını sağlamaktadır (Uzel, 2020, s.17). Žižek’in ifadelerine göre ‘radikal demokrasi’ liberal-kapitalizmin görüşlerini kabullenir, ancak bu beyanı onaylaması yeterince ‘radikal’ olacağı anlamına gelmemektedir. “Demokrasi temelde anti-hümanist’tir, insanları değil, biçimsel, kalpsiz bir soyutlamayı ‘ölçü’ alır kendisine. Demokrasi kavramında somut insani içeriğin doluluğuna, cemaat bağlarının sahiciliğine yer yoktur: Demokrasi soyut bireyler arasındaki biçimsel bağlıdır (Žižek 1992, Akt. Myers, 2014, s.26)”. Žižek bir liberal olarak sosyal liberalizme ılımlı yaklaşmaktadır, siyasi kimliğinin oluşmasında hiç şüphesiz yaşadığı ülkenin faktörleri görülmektedir. Slovenya Liberal Demokrat Partisine adaylığını koyarak cumhurbaşkanlığı seçimlerini kıl payı kaybetmiştir (Uzel, 2020, s.94). Devletin sadece bireylerin yararları konusunda

katkı da bulunması ve özgürlüklerin ve eşitliklerin korunması liberal görüşün mihenk taşı olarak kabul edilmektedir. Sosyal liberalizmin asıl gayesi bireysel özgürlük ile adalet arasında bir denge oluşturmaktır. Žižek sözde köktencilığe karşın ‘sınıf çatışması’ gibi geleneksel sol nosyonlarını tekrardan gündeme getirmektedir. Žižek’in bakış açısına göre en temel özne birey olmaktadır. Toplulukları ise bireyi yanlış yönlendiren yapı taşı olarak görmektedir. Žižek dünyanın geldiği şu anki durumu acımasızca inkâr etmektedir. Sol düşüncenin ideolojisindeki büyük sorunlarında farkındadır. Fabrikalardaki emekçilerin sömürsü, yaygınlaşmakta olan çevresel kriz, işçi sendikaları bu tür saldırılara sıralanan büyük güçlerin ağırlığı ve normal görülen krizler gittikçe çoğalmaktadır. “İşçi sınıfının olgunluğa ulaşmasının, iktidarı ele geçirmenin uygun anını beklemesinin tek yolu, kendini bu ele geçirme edimi için oluşturması, eğitmesidir ve bu eğitimi elde etmesinin tek olası yolu tam da bu vaktinden önceki girişimlerdir (Žižek, 2011, s.74)”. Žižek’in talep ettiği değişimin akibeti belli olmasada, kapsamlı bir dönüşümü arzuladığı görülmektedir. Dönüşüm acı verebilir fakat acımasız olan düzene son vermek gerekmektedir. “Eğer bir şey değişmezse, dağılır! (Žižek 2012, Akt. Uzel, 2020, s.15)”. Žižek, bireylerin özgünlüğe ulaşması için toplumsal rollere çağrıda bulunur, sanatın bu tebliğde katkısı oldukça önem arz etmektedir. “Daima dengeye ihtiyacımız olduğunu söyleyebilirsiniz. Fakat benim için gerçek devrim, dengenin kendisini değiştirdiğimiz zaman olur: Değişimin miktarını (Žižek 2012, Akt. Uzel, 2020, s.14)”. Anarşizm kategori olarak ele alındığında özgür bir sanat üzerine eylemleri barındırdığı görülmektedir. Sanatın politik ve dışarıdan gelen müdahalelere çok yakın olsa bile, istikrarını kaybetmeden izlediği yolu sürdürmektedir. Her düşünce veya ideolojik sistemin yolları sanata çıkmaktadır. Žižek çağımızın düşünürü olarak modern sanat eserlerini yakından takip etmektedir. Birçok eserin politik, psikolojik etkilerine incelemelerinde yer vermektedir.

Žižek, İspanyol ressam Alphonse Laurencic’in 1938 yılında modern sanat kapsamında yaptığı eseri ele almaktadır. İspanya iç savaşı sırasında

Görsel 1. Alphonse Laurencic, *A prison cell designed (Bir Hapishane Tasarımı)*, 1938.

Fransız anarşisti olarak kabul edilen Laurencic'in 1938 yılında Salvador Dali, Bauhaus ve Wassily Kandinsky'nin yapıtlarından ilham alarak 'psikoteknik' olarak inşa ettiği gizli hücreler ve işkence merkezleriyle modern sanatı bir işkence biçimi olarak tasvir etmiştir. Laurencic, 'renkli hücreler' adını koyduğu eserinde hücreleri Franco'nun faşist birliklerine karşı halk cephesinin verdiği mücadeleye katkı amacıyla tasarlamıştır (Žižek, 2008, s.13). Hücreleri, avangart sanat kuramlarını baz alarak, sürrealizmden, geometrik soyutlama ve renklerin psikolojik etkileri üzerinden tasarlamıştır. Mahkumların üzerlerinde rahat uyuyamaması için yataklar bir buçuk metre karelik hücrelere, yirmi derecelik açılarla yerleştirilmiş, hareket alanının kısıtlı kalması için zemine tuğlalar ve geometrik taşlar eklenmiştir. Alanlarını daralttığı mahkumların zihinlerini bulandırmak ve rahatsız olmalarını sağlamak için duvarları akıl karıştırıcı küpler, düz çizgiler, spiraller ile kaplayarak, çeşitli renk, perspektif ve ölçek oyunları ile başvurmuştur. Laurencic kendi teorisinde melankoli ve hüzün hissini veren yeşil rengi, ışık oyunları ile destekleyerek baş döndürücü örüntülerin hareket ediyor izlenimini yaratmıştır.

3. Slavoj Žižek Sinema İdeolojisi

Sinema, art arda dizilen karelerin devinim kazanıp yansıtılması ile ortaya çıkan kitle iletişim aracıdır. "Sinema fotogramlarla, yani hareketsiz kesitlerle, saniyede yirmi dört kare (ya da başlangıçta on sekiz) imgeyle işler (Deleuze, 2014, ss.12-13)". Beyazperdeye özgü birçok tanımlar yapılmıştır, bu tanımlardan birini Kaplan şu ifadelerle aktarmaktadır: "Belli bir ideolojik

kültürel bakış içindeki bilgi ve değerlendirmelerin seçimi ve düzene konarak biçimlendirilmesi yoluyla aktarılan anlık hareketli görüntülerin üretimine ilişkin fotografik saptama sistemidir (Akt. Kaplan, 2012, s.20)". Bir diğer tabiriyle yedinci sanat olarak da bilinmekte olan temel alt yapısı bir göz aldatması üzerine kurulmaktadır. Sinema başlangıçta seyirlik eğlence aracı olarak görüldüğü zaman diliminde evrensel bir kitleye ulaştığı hikâye anlatma sanatına dönüşümü gözlenmektedir. Sinema sanat dalları arasında yerine alsın bile ticari yönü kuvvetli bir endüstri olduğu kabul görmektedir. Bu yüzden sanatın diğer dalları içerisinde teknoloji ve finansal güce en çok gereksinim duyan kuşkusuz sinemadır. "Sinema endüstrisinin temel ideoloji olan ticaret, sinema filmlerinin de anlık hazlara imkân veren, tüketilen birer metaya dönüşmesine neden olmuştur (Çoban, 2009, ss.7-8)". Sinemayı diğer sanat dallarından ayıran en önemli özelliği kolektif olmasıdır. Bu savı destekler nitelikte bir örnek vermemiz gerekirse; bir ressam adını ve yaptığı tarihi tuvalin alt kısmına yazarken, perdeye aktarılan gösterimlerin jenerikte akmakta olan isimleri izleyicinin takip etmesi oldukça zorlaşmaktadır. Bu kaniya göre sinema için bireysel üretimden söz etmek mümkün değildir. Sinema birçok üreticinin bir araya gelerek ortaya koydukları tarihi yapıtlardır, şüphesiz ki her döneme damgasını vuran izler taşımaya devam edecektir. Sinema sanatı, bireylere haz satan kültür endüstrisinin bir parçası olarak, teknolojik açıdan büyümeye devam etmektedir. Kültür endüstrisi bünyesinde barınan diğer ürünleri gibi yeniliklere karşı katı bir tutuma sahip olan Yedinci Sanatı, standartlaştırarak genel bir kalıba hapsedmektedir. Bireylerin gündelik yaşamlarında sıkıntı ve sorunlarından kaçabileceği, eğlenceli bir alan sunmaya çalışan sinema, gerçekte altında yatan ideolojiyi ustalıkla saklamaktadır. "Her şey basitleştirilmiş, sınıflandırılmış kitleleştirilmiş (kişileştirilmiş) bireylerin düşleri de kendilerinin olmaktan çıkarılmıştır. Ne var ki, her şey düş tutkunu idealizme uygun düşecek biçimde düzenlenmiş bulunmaktadır (Adorno & Horkheimer 1973, Akt. Oskay, 1994, s.199)". İzleyiciye aktarılmak istenen asıl duygu gösterime sunulan hikâye ve karakter

ile bağ kurmasıdır. İzleyicilerin, basit zevk aygıtı olarak görülmekte olan sinemanın, etkileyici doğasının altında yatan asıl ideolojik yapısını sorgulaması gerekmektedir (Kaplan, 2012, s.20). Yedinci sanat bünyesinde aykırı görüşlere yer vermekle beraber toplumsal sorunların irdelenmesine de olanak sağlamaktadır. Endüstri kültürünün bir parçası olan beyazperdede hâkim olan değerlerin katkı sağladığı filmler ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, eleştirel yönde olan gösterimlere sağlanan olanak sınırlandırılmaktadır. Hakimiyet süren değerlerin yönetiminde olan sinemanın, topluma ilişkin intizama, ideolojik altyapılara karşıtçı duruşu-vurgulanmalıdır (Karaçay Arın, 2020, s.71). İdeoloji kavramını Fransız filozof Destutt “doğru düşünme bilimi” Marks ise “bir sınıfın dünya görüşüdür” ifadeleriyle açıklamaktadır (Yılmaz, 2008, s.63). Marks ideoloji kavramının olumsuz bir anlam taşıdığını, gerçekliğin bilinç üzerine tezahür eden yanlış görünümü olduğunu savunmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda “Marks ideoloji kavramsallaştırılmasında ‘camera obscura’ metaforundan faydalanarak, ideolojinin, gerçekliğin tersine dönmüş hali olduğuna dikkat çekmektedir. Marks’ın camera obscura metaforu ile tanımlamaya çalıştığı tersine dönme ilişkisi, ‘yanlış bilinç’ olarak yorumlanmıştır (Sancar 2014, Akt. Karaçay Arın, 2020, s.72)”. Bu ideoloji nosyonunda Marks’ın aynı epistemolojik ayrımları ve sistemi kullandığı açıkça görülmektedir. Sinemanın ideoloji kavramı ile arasında oluşan bağın özünde, sinemanın ideolojiler için etkin bir propaganda ortamı oluşturması yatmaktadır. Žižek ideolojiyi zihin çöplüğü olarak ifade etmektedir. İdeolojinin çöplüğünden beslendiğimizi fakat gerçekte tükettiğimiz şeyi görmemizi engellediğini savunmaktadır. “Hayallerimiz, ideolojilerimizin ham maddesidir (Fiennes, Sapiğın İdeoloji Rehberi, 2012)”. Bireylere dayatılmakta olan ideolojinin en dokunaklı tarafı, düşlerimize yöneldiğimizi sandığımızda bile aynı ideolojinin içinde hapsolmaktır. “İdeoloji, bize basit bir şekilde empoze edilmez. İdeoloji denen şey, sosyal dünyayla sürekli ve doğal olarak geliştirdiğimiz bir ilişkidir. Anlamı, dünyayı bu şekilde keşfeder. Bizler bir anlamda ideolojimizden

zevk alırız (Fiennes, Sapiğın İdeoloji Rehberi, 2012, Akt. Uzel, 2020, s.70)”. Žižek’in politikayı akla sonradan gelen bir şey gibi tartışması, siyasi bir kuramcı olmadığını göstermektedir. Çoğunlukla film ve roman analizleri sırasında, politikaya yönelik söylemlerine yer vermektedir. Žižek ayrıca filmler için şu ifadelere de yer vermektedir: *Filmler asla ‘sadece film’ ya da izleyiciyi eğlendirmeyi amaçlayan ve dolayısıyla dikkati dağıtarak toplumsal asıl sorunlardan, tartışmalardan ve mücadeleden uzaklaştırmayı amaç edinen sıradan kurgu değildir. Filmler yalan söylerken bile aslında toplumsal yapının can evindeki yalanları gün yüzüne çıkartmaktadır (Diken & Laustsen, 2007, s.3)*. Filmlerin aktardığı gizli mesajlar ya da direkt olarak toplumun içinde bastırılmış duygular gerçeğin ta kendisini oluşturmaktadır. “Sinema, sapık sanatın ta kendisidir. Size arzuladığınız şeyi vermez, nasıl arzulayacağınızı söyler (Fiennes, Sapiğın İdeoloji Rehberi, 2012, Akt. Uzel, 2020, s.39)”. Žižek sinemanın arzularımızı, suçlu hissettiğimiz duyguları canlandıran, maddeleştiren bir illüzyona sahip olduğunu düşünür ve bunun işleyişi de tıpkı kavramında olduğu gibi siniktir. Bir kurmaca olduğu bilinmesine rağmen filmin asıl büyüğü izleyici içine çekmektedir. Žižek bu nosyonu şu şekilde açıklamaktadır: “Para ve sermayenin sömürü aracı olduğunu bilir; ancak hayatını sürdürmek için para kullanmaya devam eder. Žižek bu süreci ‘illüzyon’ olarak adlandırmaktadır (Žižek, 2007, s.340). Žižek’e göre sinema izleyiciden seyrettiği gösterimin kurmaca olduğunu gizlemek için iki yüzlü bir teknik kullanmaktadır. Dolayısıyla seyirci izlediği şeyin bir kurgu olduğunu asla fark etmemelidir ve gündelik hayatta olduğu gibi olaylara tanıklık etmelidir. Eğer seyirci özdeşlik ilkesinde bir aksaklık hissederse filmin izleyiciyle arasında yapmış olduğu gizli anlaşma sona ermektedir. Žižek ise ideolojilerin altında yatan maskelerin düşmesi için izleyiciyle yapılmış olan gizli anlaşmanın sona ermesini temenni etmektedir. “İdeoloji, taşınmayan gerçeklikten kaçmak için inşa ettiğimiz rüya benzeri bir yanılsama değildir; en temel boyutunda gerçekliğimizin kendisi için bir destek işlevi gören bir fantezi kurgusudur (Žižek, 1999, s.60)”. Žižek sinemayı

fantezi makinesi olarak tasvir etmektedir. Bu tasvirin ana merkezine hiç şüphesi Hollywood yerleşmektedir.

Yaşadığı ülkenin doğu cephesinde yönetim biçiminin liberal komünizm olması Žižek'in üzerinde olumlu etki yaratmıştır, o dönemde film şirketlerine, dağıtım yapılacak olan filmlerin birer kopyası yerel üniversite arşivine verilmesi yasal zorunluluk olarak getirilmiştir. Böylelikle Žižek iyi bir olanak sunan Hollywood film endüstrisini daha yakından tanıma fırsatını yakalayarak, piyasaya çıkan tüm Amerika ve Avrupa filmlerini seyrederek tahlil etmiştir. Žižek'in Hollywood yapımlarına duyduğu merak, yaşadığı ülkenin film ve edebiyat alanlarında keskin ana hatları olan komünist partinin ideolojisini ya da sağcı bir milliyetçilik ile yozlaştırılma politikaları ile uzaklaşmıştır. Böylelikle Hollywood endüstrisinden incelemelerinde sıklıkla bahsetmektedir. Slavoj Žižek 'Sapığın İdeoloji Rehberi' adlı kurmaca filminde "Titanik'i ele alırken 'Hollywood Marksizmi' diye bir olguyu açıklamaktadır. Bu Hollywood'un sınıfsal ilişkilerin tasvir temsilinde

başvurduğu iki yüzlü bir tekniktir. (Cogito, 2016, s.300)". Pahalı gerçekçilik oluşturan Hollywood yapımlarında, alt sınıfların sevinci, özgünlüğü ve samimiyeti aynı zamanda kostüm endüstrisinin galibiyetleri görülmektedir. Varlıklı burjuva sınıfları, varoş olarak adlandırdıkları yörelerinden dahi geçmeyecekleri alt sınıfların yaşantılarını Hollywood Marksizmi ile deneyimlemektedir. Fakat bu kan emici bir yakınlaşma olarak görülmektedir. Varlıklı ve talihsiz genç kadın eski neşesine yeniden kavuşmak için, yoksul ve yetenekli erkeğin primitif alt sınıfsallığını tüketmektedir. Eski neşesine ulaşan genç kadından geriye delikanlının donakalmış ve denizin dibini boylayan bedeni kalmış ve böylelikle aşk ölümsüzleşmiştir.

Žižek'in ideolojik bağlamda incelediği Yaşıyorlar filmi 1988 yapımı solcu Hollywood'un en büyük yapıtlarından ve zamanla unutulmuş şaheserlerinden biridir. Filmde John Nada'nın hikâyesi anlatılmaktadır. Nada İspanyolcada 'hiç' anlamına gelmektedir. Buradaki hiçlik kavramı tüm diğer konuların önüne geçen ana temadır. Filmde izleyiciye bir işçi olarak sunulan Nada Los

Görsel 2. James Cameron, *Titanik*, 1997.

Görsel 3. John Carpenter, *They Live (Yaşıyorlar)*, 1988.

Angeles'ta dolaşırken kullanıma kapatılmış bir kiliseye gider ve burada içi güneş gözlükleri ile dolu olan bir kutuya ulaşır. Güneş gözlüklerinden birini takarak reklam afişlerine baktığında altında ideolojik bir propagandanın yattığını ve bu gözlüklerin asıl mesajının ideolojiler tarafından gizlenmiş gerçeği göstermek olduğunu anlar. *"Kendinizi ideolojiden kurtarmak, özgürleştirmek ve gerçekliği olduğu gibi görmek için gözlükleri çıkarmanız değil, tam aksine gözlükleri takmanız gerekir. İnsan doğası yoz ve kirlidir; doğal hale geri dönmek diye bir şey yoktur, doğal varlıklar olarak dünyaya baktığımızda bakışımız ideolojiktir (Fiennes, Sapiğin İdeoloji Rehberi, 2012)"*. Toplular ideolojilerin istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu uğurda pek çok değerlerimizi yitirdiğimiz kabul etmeye mahkûm olduğumuz bir gerçektir. *"Gerçek bakış açımızı bulandırır, ideoloji bizlere basit bir şekilde empoze edilmez. İdeoloji denen şey sosyal dünyayla sürekli ve olarak geliştirdiğimiz ilişkidir (Fiennes, Sapiğin İdeoloji Rehberi, 2012)"*. Sinema bünyesinde muhalif değerleri barındırmaktadır. Sinemanın devrimi hiç şüphesiz anarşizm ile olacaktır.

Žižek sisteme ve yalanlara karşı çıkan Joker karakterini gözler önüne sermektedir. 2008 yapımı Christopher Nolan'ın yönetmenliğini yaptığı *The Dark Knight (Kara Şövalye)* filminin ideolojik yalanları Joker karakteri sayesinde ortaya çıkmaktadır. Kara Şövalye filminin en rahatsız edici yanı ise yalanı basite indirgeyip yasal hale getirmesidir. Yalan adeta gerçek yaşamın politik ve sosyal düzeyde gerekliliği olarak izleyiciye aktarılmaktadır. Burada yatan asıl ideoloji, toplular yalnızca bir yalan üstüne temellerini atarsa düzen sağlanacaktır, gerçekler söylenirse düzen topyekûn sarsıntıya uğrayacaktır. Joker gerçekleri bozguna uğratarak

Görsel 4. John Carpenter, *They Live (Yaşıyorlar)*, 1988.

düzeni altüst etmektedir. Düzeni yok etmenin gerçeği açığa çıkarmaktan geçtiğine inanan Joker maskelerden arınmak istemektedir. *"Joker'in mevcut toplumsal düzenle açıkça bir derdi vardır. Batman'in düzen arzusu karşısında, Joker kaosu yüceltmektedir (Bölükbaşı, 2013, s.7)"*. Gotham şehrine yönelik saldırılarına son vermenin koşulu olarak, Batman'in ideolojik maskesinin altında yatan gerçek yüzünü göstermesini talep etmektedir. Ezilen ve hor alt sınıfların isyan etme eylemlerine karşı nizam beççiliği yapan Batman'in desteklediği sistem, halkın egemen olduğu yönetim biçiminden ziyade zengin bir iktidarı çağrıştırmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Batman karakterinin kapitalist sisteme hizmet eden bir süper kahraman olduğu anlaşılmaktadır. *"Gotham'daki temel sosyal adaletsizliği yaratan ve suç mekanizmasına hayat veren tam da Wayne ailesinin kurduğu bir sistemdir. Bruce toplumun ezilen kesimlerine rağmen zenginleşmekte, sonra bu kesimlerin isyan etme ihtimaline karşı sahip olduğu zenginliği kullanarak Batman olmaktadır (Şensöz, 2012, s.47)"*. Eyalet savcısı Harvey Dent, Batman maskesi ardındaki kişinin kendisi olduğu hakkında bir iddiada bulunarak ilk yalanı söylemektedir. Böylelikle Batman'in işlediği suç ve cinayetler Dent'in üstüne kalır ve eyalet savcısı azılı bir suçluya dönüşmektedir. Halk yozlaşmayı ve hükümet ideolojisi altında yatan kirliliği anlaşıldığı an düzen bozguna uğrar. O halde yönetimin her zaman kendi tabirleri ile sizin iyiliğiniz refahınız için diye başvuru küçük beyaz yalanlara ihtiyacı vardır. Bu sav aslında çok eskiye dayanan muhafazakâr tutuma aittir. Platon, Immanuel Kant ve diğer filozoflar ortaya atılan ideler, gerçeğin çok acımasız olduğu fikridir. Politika diplomatik olmalıdır. Gerçeğin ne

olduğu bilinse bile halka Platon'un 'soylu masalı' adını verdiği yalanı söylemekle yükümlüdür. Devlet güce bağımlıdır ve bu bağımlılık otoriteyi doğurmaktadır. Devlet halkın seçim propagandası ile istediğini yaptırma gücüne sahiptir. Doğru olarak kabul edilen devlet ideolojisi bu durumda Joker karakterini anarşist kılmaktadır.

“Anarşistlere göre devlet daima bir katlaşma, bir nasırlaşmadır (Meriç, 1999, s.135)”. Anarşizm insanlık için başlı başına bir tehdit olan otoriteyi yıkmak ister. Joker karakteri, burjuvazi toplumların iki yüzünlüğünün altını çizerek, en saf halinde anarşizmi istemektedir. İyi ve kötü değişken bir tabir iken doğru tektir. Joker iyi ve kötü olmayı benimsemez doğru yolu izlemeye devam ederek devlet ideolojisinin taktığı maskenin hükmünü geçersiz kılmaktadır. Her birey söz hakkı sahibidir halkın sesini kısarak kendini yücelten devlet anlayışı Žižek'in tabir ettiği gibi bir ideoloji çöplüğüdür. Devlet halka şu mesajları verir; bir ulus gücü eline geçirirse toplumsal adalet ihtiyacını vurguladığı gösterimler ile bir kitlenin eline geçerse neye dönüşeceğini aktarmaktadır. Sonuç olarak Kara Şövalye filmi, izleyicilerin yaşamlarında sıklıkla karşılaştığı adaletsizliğe karşı savaşan, ideolojik davaları olan devrimcilerin nasıl olacağını göstermektedir. Hollywood endüstrisi anlatılmak

Görsel 5. Christopher Nolan, *The Dark Knight* (Kara Şövalye), 2008.

istenilen ifadeyi şu şekilde aktarıyor: *“Devrimciler insan hayatına hiç önem vermeyen gaddar yaratıklardır. Özgürlük üzerine özgürleştirici retoriklerine rağmen esasında fesat planları vardır. Bu yüzden, gerekçeleri ne olursa olsun hepsini yok etmeniz farzdır (Fiennes, Sapiğin Ideoloji Rehberi, 2012)”*

4. Sonuç

Gerçekliği idealize eden sanat, toplumu ideolojilerin ekseriyetinde kucaklamayı reddeder. Sanat bir başkaldırıdır anarşizmi bünyesinde barındırmasının en büyük nedeni empoze edilmekte olan gerçekliği aynı şiddetle reddetmektedir. Sanat, gerçekliğe karşı çıkmak ve özgürlük hedeflerine ulaşmak için etkili bir iletişime duyulan ihtiyacın ifadesidir. Bir diğer açıdan anarşist sanat, sanatta var olan kriterlere

Görsel 6. Christopher Nolan, *The Dark Knight* (Kara Şövalye), Batman, 2008.

Görsel 7. Christopher Nolan, *The Dark Knight* (Kara Şövalye), 2008.

karşı yeni bir şekil getiren tecrübeler arasında oldukça geniş bir yer kaplar. Var olan kriterlere karşı seçenek sanatta lider bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda karşı çıkış yeni bir sanatın imaline dönük eylemlerin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Anarşist sanatçıların karşı çıkmaya ve maceracılığa varan bir yenilik arayışı içinde olmaları, onların beyinlerinin anormalliğe varacak derecede değişik bir işleyişinin olduğu, onları bu tutumlara iten genetik ve taklit edilen bir meyle sahip oldukları iddia edilmektedir. Anarşist sanatçıların tavırlarını tanımlayan bir ideolojik yönelimi mevzu bahistir ve bu ideolojik yönelim dolayısıyla bu sanatçılar her cinsten tahakküme karşı çıkmaktadır. Tahakkümün ortadan kaldırılmasına dönük tenkit, reddediş ve tahribe odaklı davranışların yanı sıra gizleme; hürlük ve denklığe dayalı yeni bir toplumsallığın kurulmasına dönük bir bakış açısı bu eylemi beslemektedir. Buna ek olarak aynı motivasyonlar alternatif sanatın tecrübeleri için de teşvik edici rol oynamaktadır. Modern çağı ele aldığımızda, anarşist estetik bir bakışa ihtiyacımızın olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Sonuç olarak anarşizm bizleri eserlerin hislerine ulaştırmıştır. Bu kaniyle birlikte anarşizmin, sanat için çok yönlü iyi bir iletişim aracı olduğu neticesine ulaşılmaktadır. Anarşizmi içinde barındıran bir sanat hayatı kucaklayıp yeni yollar oluşturmaktadır. 20.yüzyılda sanat akımlarındaki sanatçıların birçoğu eserleriyle ve siyasi duruşlarıyla anarşizmi özümsemiştir. Marksist filozof ve kültür eleştirmeni Slavoj Žižek psikanaliz, felsefe, politika alanlarında birçok konuyu ele almaktadır.

Slavoj Žižek'in anarşizm anlayışı devletin gerçekliği sakladığı ideolojileri bozguna

uğratmaktadır. Politikanın sahte yüzünü gün yüzüne çıkarmak nihai hedefleri arasında görülmektedir. Žižek'in politikayı hatıra sonradan gelen bir şey gibi tartışması, siyasi bir kuramcı olmadığını göstermektedir. Çoğunlukla film ve roman analizleri sırasında, politikaya yönelik söylemlerine yer vermektedir. Žižek'e göre düzen yalanla sağlanır, gerçekle yıkıma uğramaktadır. Toplumun yıkıma uğramasının engellenmesi için ideolojik altyapı gizlenmelidir. Žižek'e göre sinema seyirciden izlediği filmin kurmaca olduğunu gizlemek için iki yüzlü bir teknik kullanmaktadır. Sinema sanatı, bireylere haz satan kültür endüstrisinin bir parçası olarak, teknolojik açıdan büyümeye devam etmektedir. Kültür endüstrisi bünyesinde barınan diğer ürünleri gibi yeniliklere karşı katı bir tutuma sahip olan Yedinci Sanatı, standartlaştırarak genel bir kalıba hapsedmektedir. Bireylerin gündelik yaşamlarında sıkıntı ve sorunlarından kaçabileceği, eğlenceli bir alan sunmaya çalışan sinema, gerçekte altında yatan ideolojiyi ustalıkla saklamaktadır. Özgürlükçü bir sinema sanatçısı olarak film sanayisine emek sömürüsü, cinsiyetçi meyilleri, egemen ideolojileri yeniden üretmesi, kapitalist iktidarların bir aygıtı olması dolayısıyla karşı çıkmaktadır. Genel olarak bu sanayinin tüm yapım ve dağıtım mekanizmaları anarşist ideolojiyle çelişebilir; fakat bu siyasi de olmayan, yalnızca eğlendirmeye amacı taşıyan kitle sineması yapılmayacağı anlamına gelmemektedir. Anarşist bir ruha sahip olan sinema yönetmeni film endüstrisi için alternatif olarak farklı biçimleri ve estetik yönelimleri hayata geçirmeye çalışmalıdır. Anarşizme atfedilen tüm türevler özünde bir anarşistin ya da anarşizmin sanat alanı içinde var olma öyküsünün bir parçasıdır. Bu öykünün neticesi sanat alanı içindeki tüm failer, müesseseler ve mekanizmalardan ibaret tavırlarla etkileşimin sonucudur. Žižek sinemayı fantezi makinesi olarak tasvir etmektedir. Bu tasvirin ana merkezine hiç şüphesiz Hollywood yerleşmektedir. Sinema kendi içinde muhalif değerleri barındırmaktadır. Sinemanın devrimi hiç şüphesiz anarşizm ile olacaktır. Her birey söz hakkı sahibidir halkın sesini kısarak kendini yücelten devlet Žižek'in de tabiri ile bir ideoloji çöplüğüdür.

KAYNAKÇA**Kitaplar**

Aktaş, Ü. (2012). *Anarşizm*, İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.

Bauman, Z. (2016). *Sosyalizm Aktif Ütopya*. Ahmet Araşan (Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın.

Bakunin, M. (1998). *Devlet ve Anarşi*. Murat Uyrkulak (Çev.). Ankara: Öteki Matbaası.

Deleuze, G. (2014). *Sinema I: Hareket- İmge*. Soner Özdemir (Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Diken, B. & Laustsen, B. (2008). *Filmlerle Sosyoloji*, Sona Ertekin (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Eagleton, T. (1997). *Enjoy! (Eğlen!)*. London Review of Books,

Fairclough, N. (2015). *Dil ve İdeoloji*, B. Çoban ve Z. Özarslan (Der.). B. Çoban (çev.). İstanbul: Su.

Heywood, A. (2016). *Siyasi İdeolojiler*, Levent Köker (Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.

Kuspit, D. (2006). *Sanatın Sonu*, İstanbul: Metis Yayınları.

Marks, K. & Friedrich, E. (1992). *Alman İdeolojisi (Feuerbach)*, Sevim Belli (Çev.). Ankara: Sol.

Myers, T. (2014). *Slavoj Žižek*. Abdurrahman Aydın (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Meriç, C. (1999). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi, Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*, İstanbul: İmge.

Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni, Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, İstanbul: İmge.

Stalin, J.V. (2017). *Anarşizm mi Sosyalizm mi? A. Fırat (Çev)*. İstanbul: Ginko Kitap.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uzel, Ö. (2020). *Slavoj Zizek- 21.Yüzyıl İletişim Çağının En Radikal Düşünürü*. İstanbul: Karakarga

Yayıncılık.

Žižek, S. (2008). *Paralaks*, Sabri Gürses (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Žižek, S. (2013). *İdeolojiyi Haritalamak*, Ankara: Dipnot.

Žižek, S. (2007). *Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi*. İstanbul: Epos Yayınları.

Žižek, S. (1999). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Žižek, S. (2002). *Kırılğan Temas*. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis.

Žižek, S. (2009). *Mimari Paralaks*, Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Žižek, S. (2009). *Sanat, Konuşan Kafalar*, Mine Yıldırım (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Žižek, S. (2008). *Yamuk Bakmak*, (Tuncay Birkan, Çev). İstanbul: Metis Yayınları.

Dergiler

Karaçay Arın, E. (2020). *İdeoloji ve İdeolojik Eleştiri Paradoksunda Sinema*. *Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (6), 70-90.

Robinson, A. & Tormey S. (2005). *Zizek Bir Radikal Değildir*, İlgin Yıldız (Çev.). *Siyahi Sayı Dergisi*, Vol. 2 ss. 76-87.

Şentürk, L. (2016). *Yarabıçak*, *Cogito Dergisi*, Vol. 82, s.300.

Bölükbaşı, M. (2013). *Christopher Nolan'ın 'Batman Üçlemesi' Üzerine İdeolojik Bir İnceleme*. *Yedi*, (9), 1-10.

Tezler

Kaplan, E. (2012). *İdeolojik Göstergeler ve Anlam Aktarımı Bağlamında "Cennet Krallığı" Filminin Çözümlemesi*. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. İstanbul.

İnternet Kaynaklar

https://www.academia.edu/610115/Sinema_Mitoloji_%C4%B0deoloji (20.10.2019).

Çoban, B. (2009). *Sinema, Mitoloji, İdeoloji: Sinemaya Eleştirel Bir Bakış*.

<http://anarsistfaaliyet.org/alinti/wikileaks-caginda-terbiye/> (27.01.2011).

Radikal. (2011). WikiLeaks çağında terbiye.

<https://dusunbil.com/sapigin-ideoloji-rehberi-fildisi-kulenin-disinda-felsefe/> (10.10.2016).

Portal. (2016). Sapığın İdeoloji Rehberi: Fildişi Kule'nin dışında felsefe.

<https://www.kroniko.org/author/recep-akgun/> (03.10.2020).

Akgün, R. (2020). "Anarşizm ve Sanat: Genel Bir Giriş ve Gerçekçilik.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. A prison cell designed, Alphonse Laurencic, 1938.

<https://www.openculture.com/2014/10/when-modern-art-was-used-as-torture-during-the-spanish-civil-war.html>.(29.10.2014).

Görsel 2. Titanik, James Cameron, 1997.

<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/titanic-filminin-roseundan-soke-eden-itiraf-40050046> (05. 02.2016).

Görsel 3. They Live (Yaşıyorlar), John Carpenter, 1988.

<http://onehumanbeing.com/central/2013/>

06/09/david-icke-they-live-eight-oclock-in-the-morning-and-obey/ (09.06.2013).

Görsel 4. They Live (Yaşıyorlar), John Carpenter, 1988.

<https://www.7denge.com/putlari-yikmak-they-live-filminin-anlattigi-7-hakikat/> (10.10.2020).

Görsel 5. The Dark Knight (Kara Şövalye), Christopher Nolan, 2008.

<https://www.comicbookrevolution.com/movie-review-dark-knight-spoilers/>

Görsel 6. The Dark Knight (Kara Şövalye), Christopher Nolan, 2008.

<https://www.takvim.com.tr/yasam/2019/01/19/hadi-ipucu-batman-kara-sovalye-filminde-batmanin-cani-pahasina-korudugu-sehir-neresidir-19-ocak-hadi-ipucu> (19. 01.2019).

Görsel 7. The Dark Knight (Kara Şövalye), Christopher Nolan, 2008.

<https://wall.alphacoders.com/big.php?i=643009&lang=Turkish> (20. 09.2015).

Film Kaynakları

Sapığın Sinema Rehberi, (The Perverts Guide to Cinema, 2006)

Sapığın İdeoloji Rehberi, (The Perverts Guide to Ideology, 2012)